

УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ҲАМКОРЛИК МЕХАНИЗМЛАРИ

Умид Негматович Ходжамқулов

ЧДПУ профессори, педагогика фанлари доктори

hojamqulov77@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Мақолада педагогик таълим кластерининг илмий-назарий асослари бўйича маълум хулосаларга келинган. Хусусан, Ўзбекистон шароитида педагогик таълим кластерининг йўналишлари сифатида таълим, фан ва таълим, ишлаб чиқариш ва таълим, таълим воситалари, таълимни бошқариш кабилар кўрсатилган, уларнинг мазмуни баён қилинди. Табиий алоқадорлик, узвийлик ва узлуксизлик, изчиллик, ворисийлик, замонавийлик, йўналтирилганлик, мақсаднинг умумийлиги, манфаатларнинг хусусийлиги, ўзаро назорат кабилар педагогик таълим кластерининг тамойиллари сифатида кўрсатилган.

Калит сўзлар: педагогик таълим кластери, глобализация, интеграция, тизим, кластер субъектлари, кластер тамойиллари, кластер субъектлари, кластер йўналишлари, кластер тамойиллари.

КООПЕРАТИВНЫЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье сделаны определенные выводы о научно-теоретических основах кластера педагогического образования. В частности, обозначены направления развития педагогического образовательного кластера в условиях Узбекистана: образование, наука и образование, производство и образование, образовательные средства, управление образованием и др., описывается их содержание. Естественный контакт, неразрывность и непрерывность, последовательность, наследование, современность, направленность, общность целей, взаимоконтроль определяются как принципы кластера педагогического образования.

Ключевые слова: интеграция, система, субъекты кластера, кластерные принципы, кластерные направления, кластерные принципы.

COOPERATIVE MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF CONTINUOUS EDUCATION

ABSTRACT

The article makes certain conclusions about the scientific and theoretical foundations of the cluster of pedagogical education. In particular, the directions of development of the pedagogical educational cluster in Uzbekistan are outlined: education, science and education, production and education, educational means, education management, etc., and their content is described. Natural contact, continuity, consistency, inheritance, modernity, orientation, common goals, and mutual control are defined as the principles of cluster of pedagogical education.

Keywords: integration, system, cluster subjects, cluster principles, cluster subjects, cluster directions.

КИРИШ

Фан ва техниканинг шиддат билан ривожланиши натижасида барча соҳаларга жорий қилинаётган инновацияларнинг мақсади, пировардида, мамлакатнинг иқтисодий ва ижтимоий салоҳиятини оширишга қаратилган. Соҳаларга инновацияларни жорий қилиш мавжуд иш услубларига нисбатан янгича ёндашувларни талаб қилади.

Бугунги кунда Ўзбекистон шароитида олий таълим тизимида шундай янги механизм яратилиши ҳаётини заруратга айландики, унда таълим турлари ўртасида ўзаро назорат ҳам, рақобат ҳам, манфаатларнинг қондирилиши ҳам таъминланиши зарур. Олий таълимнинг жамият барқарор ривожланишидаги юқори ижтимоий аҳамиятидан келиб чиққан ҳолда замонавий талаблар, тизимдаги муаммолар ва уларни ҳал қилишда таълим, фан ва ишлаб чиқариш тармоқлари ўртасидаги тарқоқлик бугунги кунда узлуксиз педагогик таълимни **кластер ривожланиш моделига** ўтказиш заруратини тақозо этмоқда. Бу борада Чирчиқ давлат педагогика университетида дастлабки қадамлар қўйилди. “Педагогик таълим инновацион кластери” университетнинг асосий стратегик тадқиқот йўналиши сифатида белгилаб олинди. Педагогик таълимни кластерлаштиришнинг илмий-назарий асослари ва унинг амалий механизмлари тадқиқ қилинмоқда.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Иқтисодиётдаги кластер назариясининг асосчиси америкалик иқтисодчи, Гарвард бизнес мактаби профессори

М.Портер кластернинг шаклланиш механизмини ўзаро рақобатбардошлигининг ўсишига сабаб бўладиган бир-бирига бевосита боғлиқ соҳаларнинг жамланиши, деб тушунтиради [5] ва ушбу ҳамкорликнинг давлат иқтисодиётидаги ролини аниқлаб беради.

Рус олимаси Т.И.Шамова эса кластерни алоҳида соҳа (таълим, иқтисодиёт ва б.) сифатида тасаввур қилиб, рақобатбардош самарадорликка эришишдан манфаатдор бўлган соҳалар бирлашининг ташкилий шакллари кучайтириш механизми, деб тушунади [1].

Яна бир рус олимаси Л.Беспалова кластерни ихтиёрий компонентлар қаторида ўзининг тўлиқ функционал ишчанлик қобилятини сақлайдиган бир нечта тенг ҳуқуқли бўлақлардан иборат бўлган тузилма, деб ҳисоблайди [2].

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Педагогик таълим кластери – муайян жуғрофий ҳудуднинг рақобатбардош педагог кадрларга бўлган эҳтиёжларини қондириш мақсадида бир-бири билан узвий алоқадаги тенг ҳуқуқли алоҳида субъектларнинг, технология ва инсон ресурсларининг интеграциялашувини кучайтирувчи механизм.

Бугунги кунда Чирчиқ давлат педагогика университетида узлуксиз таълим тизимида таълим турлари ўртасида ўзаро яхлитликни таъминлаш, манфаатли ҳамкорлик механизмларини такомиллаштиришга йўналтирилган “Педагогик таълим инновацион кластери: узлуксиз таълимни ривожлантириш Концепцияси” ишлаб чиқилди. Мазкур Концепцияда педагогик таълим инновацион кластерининг долзарблиги ва зарурати, илмий-назарий асослари, таълим кластерларини ташкил этиш тамойиллари, уларнинг тузилиши ва фаолият механизмлари, кластер модели асосида фан, таълим ва ишлаб чиқаришни интеграциялаш усул ва йўллари, таълим муассасалари ҳамкорлигини ташкил этиш асослари, таълим тизими ва сифатини бошқаришда кластер моделининг ўрни ва аҳамияти концептуал педагогик муаммо сифатида ёритилган.

Субъектларнинг бир пайтнинг ўзида бир нечта стратегик фаолият олиб бориши ва унинг фокусини кластернинг ҳам умумий, ҳам хусусий мақсадларига тўғрилаш анчайин мураккаб жараён ҳисобланади. Аммо бу мураккабликни илмий ва амалий нуқтаи назардан ҳал қилиш кластерлаштириш жараёнининг асосий шарти ҳисобланади.

Кластер доирасида бир нечта субъектларни ўзаро интеграциялаш мураккаб, кўп тармоқли илмий-амалий

жараёндир. Ўзаро боғлиқ бир нечта фаолият турларини умумий мақсад атрофида бирлаштириш аниқ ҳисоб-китобларни ва илмий ечимларни, натижаси кафолатланган лойиҳаларни талаб қилади ва шундагина кластер субъектларининг ишончини қозонади. Кластерни бюрократик ва маъмурий йўллар билан амалга ошириб бўлмайди. У субъектларнинг ихтиёрий хайрихоҳлиги асосидагина ташкиллаштирилиши ва самарали фаолият олиб бориши мумкин [1; 25].

Адабиётларда кластер таркибига кирувчи субъектлар ўзлари ишлаб чиқарувчи маҳсулотларнинг, ахборот ва билимларнинг хусусиятларига кўра қуйидагича таснифланади (1-жадвал): [3; 362-363]

1-жадвал

Кластер таркибига кирувчи субъектлар ишлаб чиқарувчи маҳсулотларнинг, ахборот ва билимларнинг хусусиятларига кўра таснифи (Е.И.Чучкалова, О.Г.Мосунова)

№	Таснифий белгилар	Кластер турлар
1	Иқтисодий фаолият доирасидаги муносабатларнинг табиати	Вертикал йўналтирилган Горизонтал йўналтирилган Аралаш
2	Концентрациялашув даражаси	Тармоқ ичида Тармоқлараро
3	Вазифалар доираси ва миқёси	Мамалакат миқёсида Минтақавий миқёсда
4	Инновацияларда иштирок этиш даражаси	Мустақил инновациялар яратувчи Инновациялардан фойдаланувчи Инновацияларда иштирок этмайдиган
5	Иштирокчилар сони	Катта Ўрта Кичик
6	Иштирокчилар таркиби	Таълим-фан Таълим-фан-бизнес Таълим-фан-бизнес-ҳукумат
7	Фаолият тури	Илмий-ўқув Ўқув-ишлаб чиқариш Илмий-ўқув-ишлаб чиқариш

Бундай тасниф кластер учун умумий характерга эга бўлиб, тармоқ кластерлари бўйича кўриб чиқилганда, уларнинг айримлари кузатилмаслиги ҳам мумкин. Шунингдек, кластер субъектларининг спецификасидан келиб чиқиб амалга оширилган ушбу тасниф бошқа таснифлар каби нисбий характерга эга бўлиб, унда муайян белгининг асосий ўринини эгаллаши инобатга олинган. Шу нуқтаи назардан ёндашганда,

педагогик таълим кластерини қуйидагича таснифлаш, бизнингча, тўғри бўлади (2-жадвал):

2-жадвал.

Педагогик таълим кластерининг умумий таснифи

№	Таснифий белгилар	Кластер турлар
1	Алоқалар шакли бўйича	Таълим ва фан кластерлари Таълим кластерлари Таълим воситалари кластерлари
2	Ўзаро ҳамкорликнинг тузилиши бўйича	Бевосита ҳамкор субъектлар кластери Билвосита ҳамкор субъектлар кластери
3	Субъектлар фаолиятининг хусусияти бўйича	Таълим ва тарбия кластерлари тарбия ва таълим кластерлари
4	Пайдо бўлиш табиати бўйича	ижтимоий аҳамиятга эга кластерлар
5	Асосий ресурслар тури бўйича	Инсон капиталига асосланган кластерлар Таълим воситаларига асосланувчи кластерлар Илмий тадқиқотга асосланувчи кластерлар Тизимда мавжуд муаммоларга асосланувчи
6	Географик таркибий қисмнинг мавжудлиги бўйича	Ҳудудий кластерлар Ҳудудлараро кластерлар Халқаро кластерлар
7	Фаолият тури бўйича	Илмий-ўқув Ўқув-ишлаб чиқариш Илмий-ўқув-ишлаб чиқариш

Кластерни муайян тизим дейиш мумкин, аммо унинг оддий тизимдан фарқли жиҳатлари мавжуд. Бу махсус, ўзига хос тизим бўлиб, элементларни қўшиш билан унинг иши яхшиланади, аммо олиб ташлаш билан ҳалокатли оқибатлар кузатилмайди [2].

Педагогик таълим кластерини шакллантириш учун бир қатор муҳим шартлар талаб этилади. Тадқиқотларимиз натижаларига асосан биз бу борада қуйидагиларни таклиф қиламиз:

✓ ҳудуднинг рақобатбардош устунликларидан фойдаланган ҳолда ўқув юртлари ўртасида ўзаро ҳамкорликни йўлга қўйиш;

✓ бутун тизимнинг узоқ муддатли инновациялари ва бошқа стратегиясини белгиловчи етакчиларни аниқлаш;

✓ *ички ва ташиқи рақобатбардошликни таъминлайдиган ўқув муассасаси ходимларининг малака даражасини ошириши имконини берадиган илмий ташилотларни белгилаш;*

✓ *ишонч ва ижодкорлик муҳити;*

✓ *битта ҳудуддаги таълим муассасаларининг умумий мақсаддан келиб чиқувчи хусусий манфаатдорликнинг мавжудлиги кабиларни киритиш мумкин.*

ХУЛОСА

Умуман олганда, педагогик таълим кластери педагогика соҳасига иқтисодий моделларни татбиқ қилиш натижасида самарадорликка эришишни назарда тутди. Педагогик таълим кластери тизимга инновацион ёндашув сифатида глобаллашув шароитида унинг рақобатбардошлигини оширишга, кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлашга, таълим сифатини оширишга, ўзаро ахборот ва инновациялар алмашинувини жадаллаштиришга хизмат қилади. Унинг субъектлари, йўналишлари ва тамойиллари ҳодиса учун муҳим бўлган кўплаб саволларга жавоб беради ва ўзида шу жараённинг мазмунини ифодалайди. Бу уч омил педагогик таълим кластерининг асоси бўлиб, кластер фаолиятидаги самарадорлик уларнинг назарий жиҳатдан тўғри ишлаб чиқилиши ва амалий жиҳатдан тўғри йўлга қўйилишига боғлиқ.

REFERENCES

1. Шамова Т.И. Кластерный подход к развитию образовательных систем // Взаимодействия образовательных учреждений и институтов социума в обеспечении эффективности, доступности и качества образования региона: Материалы 10 Международного образовательного форума (Белгород. 24–26 окт. 2006 г.): в 2 ч. / БелГУ, МПГУ, МАНПО; отв. ред. Т.М. Давыденко, Т.И. Шамова. Белгород: Издательство БелГУ, 2006. Ч. 1. С.25
2. Беспалова Л. Что такое кластер? [Электронный ресурс] // URL: <http://siok.rightside.ru/siok/> 2009-12-01-06-24-41. Загл. с экрана.
3. Чучкалова Е.И., Мосунова О.Г. Теоретические аспекты создания и развития образовательных кластеров, Теория и практика общественного развития, 2013, № 8, С.362-363
4. Сидорин А.В. Система формирования кадрового потенциала высокотехнологичных отраслей промышленности на основе кластерного подхода // Интернет-журнал «Науковедение». 2012. №4. С. 3.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-formirovaniya->

kadrovogo-potentsiala-vysokotehnologichnyh-otrasley-promyshlennosti-na-osnove-klasternogo-podhoda

5. Портер М. Конкуренция. Киев: «Вильямс», 2001. 208 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/505299/>

6. Давыдова Н.Н., Игошев Б.М. и др. Образовательный кластер как системообразующий компонент региональной модели непрерывного педагогического образования // Педагогическое образование в России. 2014. № 10. С. 75. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnyy-klaster-kak-sistemoobrazuyuschiy-komponent-regionalnoy-modeli-nepreryvnogo-pedagogicheskogo-obrazovaniya>

7. Захидов Г.Э. Метод организации и управления производством кластерным методом. Т.: Фан, 2016. 160 с. URL: <http://isbn.natlib.uz/uz-Latn-UZ/Search/Search?page=29&size=10&type=8>

